

Werk

Label: Other

Jahr: 1957

PURL: https://resolver.sub.uni-goettingen.de/purl?31311157X_0082|log117

Kontakt/Contact

Digizeitschriften e.V.
SUB Göttingen
Platz der Göttinger Sieben 1
37073 Göttingen

✉ info@digizeitschriften.de

ZPRÁVY

PROFESOR DR FRANTIŠEK RÁDL ZEMŘEL

FRANTIŠEK RÁDL se narodil 10. ledna 1876 v Pyšelicích (v okrese říčanském v pražském kraji) z obchodnické rodiny jako třetí ze sedmi dětí (starší jeho bratr Emanuel narozený 21. 12. 1873, známý biolog a filosof, byl profesorem přírodovědecké fakulty Karlovy university). Studia středoškolská konal na

Fr. Rádl v r. 1928

gymnasiích v Benešově a Domažlicích. Pak studoval matematiku a fysiku na filosofické fakultě české university v Praze, při čemž poslouchal v první řadě přednášky profesorů F. J. STUDNÍČKY a F. KOLÁČKA. Po dosažení aprobace pro vyučování matematice a fysice na středních školách (r. 1900) ztrávil Rádl přes dvacet let jako středoškolský učitel v Brně, Klatovech, Táboře a konečně v Praze. Definitivním profesorem se stal v roce 1904, kdy působil na gymnasiu v Táboře. Za pobytu v Táboře předložil také disertační práci s fyzikálně-teoretickým theme-tem „O interferenci v tlustých deskách“ a byl promován na doktora filosofie v r. 1906. Ještě za svého působení v Táboře uveřejnil svá první matematická pojednání a po celou

dobu své činnosti jako středoškolský učitel byl také vědecky činný. Školní rok 1909—10 ztrávil na studiích v Paříži na Sorbonně. Do Prahy přišel r. 1912. Za první světové války v r. 1917 se habilitoval z matematiky na strojním a elektrotechnickém oddělení české vysoké školy technické v Praze. Po tříleté docentuře (r. 1920) byl pověřen suplováním přednášek a vedením cvičení z matematiky na vysoké škole strojního a elektrotechnického inženýrství v Praze za profesora F. NUŠLA, který se stal ředitelem státní hvězdárny. R. 1926 byl Rádl jmenován řádným profesorem matematiky na vysoké škole strojního a elektrotechnického inženýrství v Praze. Děkanem této školy byl v roce 1935—36. Roku 1946 odešel do výslužby, přednášel však a zkoušel ještě další dva roky. Zemřel 30. prosince 1956 v Praze.

Rádl uveřejnil 26 pojednání v Rozpravách české akademie (II. tř.), pět pojednání v Časopise pro pěstování matematiky a fysiky, jedno pojednání ve Věstníku královské české společnosti nauk a 4 pojednání v Mathematische Zeitschrift, konečně v posledním roce života (1956) vyšla dvě Rádlova pojednání (cyklostilovaná). Až na první dvě pojednání uveřejněná v Rozpravách a první pojednání uveřejněné v Časopise zabývá se Rádl ve svých pracích formální teorií diferenciálních rovnic lineárních obyčejných i parciálních. Rádl vydal také „Učebnici matematiky pro vysoké učení technické“ (první vyd. 1931, druhé vyd. pozmeněné 1946), určenou především pro jeho posluchače.

Tento souhrn životopisných dat zesnulého jakož i bohatý výčet jeho činnosti pedagogické i vědecké je třeba uzavřít zhodnocením jeho životního díla po stránce lidské, pedagogické i vědecké.

Zapomeňme při tom na některé trpkosti a nepříjemné události, způsobené bez zlé vůle v našem matematickém životě před poslední světovou válkou některými osobitostmi zesnulého a to jak ve věcech osobních, tak i ve věcech vědeckých. Zapomeňme na ně ne pro zásadu „o mrtvých jen dobře“, ale proto, že se nám jeví z delšího časového odstupu jako malicherné. Vyzdvihněme to podstatně kladné, co zůstává životním dílem a zásluhou profesora Rádla.

Profesor Rádl nebyl rozhodně typem upjatého katedrového učence: Byl člověkem prostým, nelíčeným, s hojným smyslem pro radosti pozemské. Takovým byl i v poměru ke studentům. Jako přednášející i jako examinátor byl oblíben, jeho požadavky byly mírné, ovšem jisté minimum vědomostí vyžadoval bezpodmínečně.

Ve svých přednáškách a ve své učebnici pro techniky se snažil o co největší názornost a o to, aby těžký předmět studentům techniky co nejvíce přiblížil a usnadnil. Měl také pochopení pro fysikálně-technické aplikace matematiky a svoji vědeckou činnost začal disertační prací z matematické fysiky.

Ovšem způsoby a formy, jakými matematiku na tehdejší spojené fakultě strojního a elektrotechnického inženýrství vykládal, jakož i jeho učebnice, přijatelné v době t. zv. klasické analýsy, byly pochopitelně vystaveny kritice s hlediska současných požadavků na logickou přesnost a správnost. Podobné výtky byly kladeny i jeho vědeckým pracím; je proto třeba těmto výtkám věnovat aspoň tolik osvětlení, aby jejich generalisováním a zveličováním nebyla nepoměrně snižována cena Rádlova celoživotního snažení.

Pokud jde o Rádlovu činnost vyučovací na technice, je třeba připomenout obtížnost problému nejlepšího vyučování matematice na technice (problému nepoměrně didakticky obtížnějšího, než je stejný problém na universitě).

I když nesouhlasíme s příliš populárním Rádlovým řešením tohoto problému, musíme si přiznat, že jsme jej sami dosud ještě nedokázali (relativně) definitivně vyřešit.

Pokud jde o Rádlovu činnost vědeckou, je třeba uvážít toto:

Mladý Rádl studoval matematiku na české universitě v Praze na přelomu století, tedy v době, kdy profesor Studnička, tehdejší vedoucí náš matematik, na sklonku svého života chronicky churavý, již téměř nepřednášel. Profesor Koláček byl fysikem, matematika mu byla pouze pomocným nástrojem a samo přesné budování matematiky jej nezajímalo. Neutěšený stav vyučování matematiky na české universitě té doby se krátce na to radikálně zlepšil zásluhou mladého profesora K. PETRA; jeho působení však jen o 8 let mladšího Rádla již na universitě nezastihlo. A tak mladý Rádl byl na universitě v podstatě bez vedení odkázán na vlastní výběr a studium literatury (rozumí se přístupné cizí literatury; naše knižní matematická literatura v té době prakticky neexistovala). Odněl si tedy (jako jiní naši matematikové té generace a s podobnými následky) z universitních studií bez své viny vědomosti více méně i v základních věcech nahodilě, neuspořádaně a co do pojetí zpravidla zastaralé nebo rychle zastarávající v době bouřlivého rozvoje matematiky na přelomu století.

V existenčních a jiných osobních starostech profesor Rádl za své dvacetileté činnosti středoškolského učitele ani později již nenašel dosti podmínek k tomu, aby pevně stanul na půdě soudobého matematického myšlení.

Na druhé straně však samostatná matematická invence a vědecká zvědavost Rádlova, probouzející se sice za daných podmínek poměrně zvolna, ale zato neustále silící, ukazovala na nadprůměrný talent a pobízela Rádla k vlastní vědecké práci. A je právě určitou tragédií Rádlovy vědecké snahy, že musel po celý život zápasit s naznačenými nedostatky svého matematického vzdělání (či lépe snad: matematické výchovy), jež si bez své viny odnesl z universitních studií. Zdá se, že hlavně v důsledku této okolnosti jeho dosti početné vědecké práce, které jistě nejsou bez původních myšlenek, nesou (zejména ve svém provedení) stopy těchto nedostatků — a zůstaly tak jednak pro svou logicky nedokonalou, až mnohdy nejasnou formu, a jednak pro nedostatek kontaktu se soudobými pracemi podobné tematiky skoro nepovšimnuty; profesor Rádl také bohužel neměl vědeckých žáků.

K opravdovému a spravedlivému ocenění vědeckých zásluh a původnosti profesora Rádla v jeho pracovním oboru, t. j. v t. zv. formální (aritmeticko-algebraické) teorii lineárních diferenciálních rovnic, by bylo zapotřebí učinit myšlenky těchto prací jasně srozumitelnými průměrně vzdělanému matematikovi naší doby tím, že pojmy Rádlem mlčky předpokládané budou výslovně definovány, a pokud jsou již známé, budou označeny obvyklými termíny — a že budou výslovně formulována tvrzení a jejich předpoklady. Uvažme také to, že podstata mnoha Rádlem mlčky používaných pojmů patří do abstraktní algebry, která se teprve tvořila v letech po první světové válce. Takové osvětlení Rádlových prací by bylo nejen cenné pro dějiny naší matematiky, ale mohlo by být snad ještě dnes i věcně podnětné přes obrovský rozvoj v teorii lineárních diferenciálních operátorů (od předválečných, dnes již klasických

prací RITTOVÝCH a OREHO) k výsledkům sovětské školy (NAJMARK, ŠILOV, KREJN a j.), kde se uplatňuje hledisko funkcionální analýsy.

Vědecký úděl Rádlův je vlastně smutným údělem nadaného samouka (který se vypracoval až do postavení vysokoškolského profesora), to jest pracovníka, který žil izolován od současné vědy nejen v tom smyslu, že neměl s ní náležitého kontaktu prostřednictvím literatury, ale i v tom smyslu, že Rádl neměl spolupracovníků a žáků, ba neměl, pokud je nám známo, ani vědeckých přátel, s nimiž by si vyměňoval myšlenky. Není naším úkolem zde posoudit, nakolik si zesnulý tento úděl přivodil sám a nakolik je výsledkem okolností, které nemohl změnit (i kdyby si jich byl vědom).

Profesor Rádl měl však svoje studenty rád a věnoval se jim podle svých sil a svého pojetí co nejlépe.

Profesor Rádl přes výhrady, které musíme mít k některým jeho vědeckým výsledkům, udělal v matematice kus původní práce a měl matematiku v pravém smyslu slova rád, to jest nebyla mu náplní rutinní výdělečné činnosti, nýbrž jí platilo tvořivé nadšení nejlepší stránky složité Rádlovy osobnosti. — A už to je dost, abychom zachovali prof. Rádla v dobré paměti.

Karel Rychlík a Ladislav Rieger, Praha.

SEZNAM POJEDNÁNÍ PROFESORA FRANTIŠKA RÁDLA

Rozpravy České akademie věd a umění, tř. II

- 16 (1907). O limitních funkcích. 2, 7 str.
O novém odvození řady Lagrangeovy. 9, 4 str.
- 21 (1912). Poznámka k theorii rovnic diferenciálních lineárních. 11, 7 str.
- 22 (1913). O kaskádní transformaci diferenciálních rovnic lineárních obyčejných. 32, 10 str.; 41, 18 str.
- 23 (1914). O kaskádní transformaci diferenciálních rovnic lineárních obyčejných. 14, 9 str.
- 25 (1916). O kaskádní transformaci diferenciálních rovnic lineárních obyčejných. 59, 15 str.
- 26 (1917). O kaskádní transformaci diferenciálních rovnic lineárních. 5, 14 str.
Poznámka k integraci rovnic s derivacemi parciálními lineárními o více než dvou neodvisle proměnných 15, 11 str.
O kaskádní transformaci diferenciálních rovnic lineárních. 52, 12 str.
- 27 (1918). O kaskádní transformaci diferenciálních rovnic lineárních. 2, 12 str.
Zevšeobecnění transformace Laplaceovy na jisté rovnice s derivacemi parciálními lineární řádu n^{ho} . 23, 6 str.
O rozšíření kaskádní transformace na rovnice lineární s derivacemi parciálními. 40, 5 str.
- 28 (1919). Zavedení libovolné funkce transformační při transformaci rovnic lineárních s derivacemi parciálními. 10, 5 str.
O invariantu P kaskádní transformace. 18, 5 str.
O determinantu podmiňujícím transformaci diferenciálních rovnic lineárních obyčejných. 21, 5 str.

- 29 (1920). O transformaci rovnic s derivacemi parciálními lineárními na základě známých integrálů partikulárních. 1, 5 str.
 O analogii transformace rovnic diferenciálních lineárních u rovnic algebraických. 7, 5 str.
 O jistých vlastnostech invariantů při transformaci diferenciálních rovnic lineárních obyčejných. 21, 5 str.
 O transformaci jistých systémů rovnic s derivacemi parciálními lineárními. 22, 5 str.
- 30 (1921). O nových invariantech kaskádní transformace. 7, 5 str.
 O invariantech jisté rovnice s derivacemi parciálními lineárními. 31, 9 str.
 O jisté rovnici s derivacemi parciálními lineárními bez transformační řady. 32, 10 str.
- 31 (1922). O rovnicích diferenciálních lineárních obyčejných třetího řádu s řadou transformační oboustranně zakončenou. 30, 9 str.
- 32 (1923). O jistém theoremu týkajícím se resultanty diferenciálních rovnic lineárních. 25, 15 str.
- 34 (1925). O jistém obecném problému diferenciálních rovnic lineárních. 12, 27 str.
- 35 (1926). O dělení mnohočlenu diferenciálního 3. řádu mnohočlenem diferenciálním 2. řádu. 45, 16 str.

Časopis pro pěstování matematiky a fysiky

- 39 (1910). O zbytku řady Taylorovy a Lagrange-Laplaceovy. 144—146.
- 41 (1912). Poznámka k teorii rovnic diferenciálních lineárních. 35—37, 154—159, 557—561.
- 42 (1913). Poznámka k teorii rovnic diferenciálních lineárních. 20—28.
- 51 (1922). O rovnicích diferenciálních lineárních obyčejných druhého řádu s řadou transformační oboustranně zakončenou. (Sur les équations différentielles ordinaires du 2e ordre possédant une série de transformations limitée de deux côtés). 189—197.
- 57 (1929). O periodickém dělení diferenciálního mnohočlenu 3^{ho} řádu mnohočlenem 1^{ho} řádu. (Sur la division périodique d'un polynôme différentiel.) 83—91.

Věstník Královské české společnosti nauk, tř. matematicko-přírodovědecká

- R. 1927. Vlastnosti resultantu při dělení mnohočlenů diferenciálních. (Sur la résultante de deux polynômes différentiels par rapport à leur division.) 39 str.

Mathematische Zeitschrift

- 31 (1930). Ueber die verallgemeinerte Division der Differentialpolynome. 441—451.
- 40 (1935). Ueber das verallgemeinerte Mass von zwei Differentialpolynomen. 375—386.
- 45 (1939). Ueber die Teilbarkeitbedingungen bei den gewöhnlichen Differentialpolynomen. 429—446.
 Ueber die Teilbarkeit des gewöhnlichen Differentialpolynomes dritter Ordnung durch ein ähnliches zweiter Ordnung. 719—734.

Cyklostylovaná pojednání (1956)

- Ueber die stetige Transformation der Differentialpolynome. 11 stran.
 Transformation of differential linear polynomials. 13 stran.

Sestavil Karel Rychlík, Praha.

ZPRÁVA O ZÁJEZDU DO BERLÍNA K ÚČASTI NA OSLAVĚ 250. VÝROČÍ NAROZENIN LEONHARDA EULERA

Oslava 250. výročí narozenin LEONHARDA EULERA se konala dne 21. března 1957 dopoledne v plenární schůzi Německé akademie věd v Berlíně. Při příležitosti této oslavy uspořádala Německá akademie věd v Berlíně menší mezinárodní matematický sjezd věnovaný převážně tematům vztahujícím se k Eulerovu dílu a ve směru moderním k funkcím zeta.

Plenární schůze byla po hudební předehře zahájena místopředsedou Německé akademie věd v Berlíně prof. W. FRIEDRICHEM, který přivítal přítomné delegace a hosty. Ze států lidově-demokratických byl zastoupen Sovětský svaz čtyřčlennou delegací vedenou prof. P. S. ALEXANDROVEM, dále Polsko (prof. K. KURATOWSKI) a Československo (prof. O. BORŮVKA). Po pozdravných projevech delegátů Polska a Československa pozdravil sjezd prof. Alexandrov, který na svůj projev navázal slavnostní přednášku o Leonhardu Eulerovi a jeho vztazích k Petrohradské akademii věd. Mimo to byla v této schůzi proslovena německými historiky přednáška o činnosti Leonharda Eulera v Berlínské akademii věd a slavnostní přednáška na thema: „Euler ve své době a dnes“.

Ve dnech 21. (dopoledne), 22. a 23. (dopoledne) března se konaly pracovní schůze v rámci zmíněného matematického sjezdu. Bylo prosloveno celkem 18 přednášek, z toho tři delegáty ze Sovětského svazu (B. N. DELONE, A. P. JUŠKEVIČ, A. G. POSTNIKOV). Československý delegát přednášel na thema: „Matyáš Lerch jako pokračovatel klasiků v teorii funkce gamma“. Podal přehledný popis Lerchova díla, které se skládá z 238 vědeckých prací, a vylíčil jeho zásluhy v oboru funkce gamma, zejména objev souvislostí mezi malmsténovskými řadami a funkcí gamma. Z dalších hostů proslovili na sjezdu přednášky prof. BLASCHKE, BOMPIANI, DENJOY, STOILOV a j. Přednášky budou vydány tiskem. Sjezd byl zakončen 23. března v poledne proslovem předsedy Eulerovské komise při Německé akademii věd v Berlíně, prof. K. SCHRÖDERA. Po sjezdu byl pro účastníky uspořádán společný zájezd do Postupimě.

Sjezd byl organizován velmi pečlivě a s velkou pozorností berlínských hostitelů vůči cizím hostům. Účastníkům přinesl bohaté vědecké zkušenosti a zejména nové pohledy na život a nehybnou dílo jednoho z největších matematiků všech dob.

Otakar Borůvka, Brno.

OBHAJOBY DISERTAČNÍCH PRACÍ KANDIDÁTŮ VĚD

Při Ústavu matematických strojů ČSAV obhájili dne 14. března 1957 disertační práce tito kandidáti fyzikálně matematických věd:

Ing. Zdeněk Korvas práci „Příprava instrukčních sítí podle metody diferenciálního analyzátoru“ a Ing. Karel Křišťoufek práci „Impulsní diferenciální analyzátor“.

Při Vysokém učení technickém v Praze obhájil dne 15. února 1957 kandidát technických věd dr. Miloš Lánský práci „O transformaci GW“ a dne 29. března 1957 kandidát technických věd Ing. dr. Radim Servít práci „Napjatost silnostěnného rotačního válce příčně i podélně předpjatého“.

Redakce.

PŘEDNÁŠKY V MATEMATICKÉ OBCI PRAŽSKÉ

18. 2. 1957: Vojtěch Jarník, Vlastimil Pták a František Nožička, Matematické sjezdy v Sofii, Vídni a Bukurešti.

25. 2. 1957: *Václav Metelka*, O konfiguracích.
27. 2. 1957: *Jaroslav Hájek*, O optimální výběrové strategii.
4. 3. 1957: *František Nožička*, O styku ploch a křivek. (Viz referát na str. 367.)
18. 3. 1957: *Miloš Jelínek*, O vyučování matematice v jiných státech (zpráva ze ženevské konference 1956). Viz články v časopise „Matematika ve škole“, roč. VI (1956), č. 9 a 10 a roč. VII (1957), č. 2 a 3.
27. 3. 1957: *Jaromír Abrahám*, O stabilitě řešení dopravního problému lineárního programování.
1. 4. 1957: *Alois Apfelbeck*, Matematická theorie vazby torsních a ohybových kmitů anisotropních tyčinek.

Redakce.